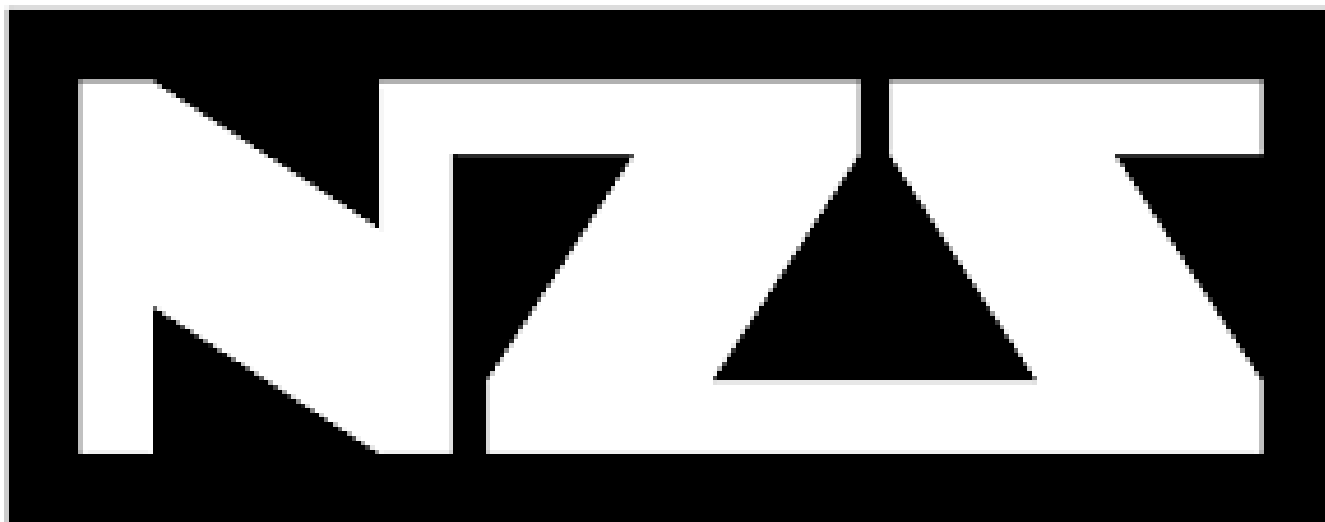

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/niezalezne-zrzeszenie-s/80891,Proces-21-Represje-wobec-bialostockiego-srodowiska-studenckiego-w-stanie-wojenny.html>

NIEZALEŻNE ZRZESZENIE STUDENTÓW

symbol NZS

ARTYKUŁ

Proces 21. Represje wobec białostockiego środowiska studenckiego w stanie wojennym

OKRES HISTORYCZNY

(1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: MAREK KOZAK 22.04.2021

3 listopada 1982 r. ruszył głośny, nie tylko w regionie, proces 21 studentów Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku i Politechniki Białostockiej

(członków NZS i NSZZ „Solidarność”).

Oskarżeni oni zostali m.in. o pisanie, drukowanie i rozpowszechnianie „Biuletynu Informacyjnego”, o działalność konspiracyjną, udział w zebraniach „nielegalnych” grup, ukrywanie mienia NZS i opracowanie i wydawanie nielegalnych wydawnictw.

W miarę swojego rozwijania się białostocki NZS zyskiwał szacunek i uznanie wśród działaczy robotniczych w zakładach, jak i u władz regionalnych. Duży wpływ na to miał udział studentów w strajku marcowym i zainicjowanie ruchu obrony więźniów politycznych w maju 1981 r.

Proces ten stał się najliczniej obsadzoną sprawą polityczną w stanie wojennym w Białymstoku.

Białystok na mapie ośrodków akademickich w historii PRL pojawił się w 1950 r. Wówczas powstała tu pierwsza uczelnia wyższa – Akademia Medyczna im. Juliana Marchlewskiego. W latach 60. utworzono Wyższą Szkołę Inżynierską (w 1974 r. przekształcono ją w Politechnikę Białostocką) i Filię Uniwersytetu Warszawskiego. Z kolei w latach 70. ośrodki akademickie Białegostoku rozszerzyły się o Filie Akademii Muzycznej i Wydział Lalkarski Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej. W 1980 r. na pięciu wyższych uczelniach miasta studiowało (w systemie stacjonarnym) blisko 7 tys. studentów, zaś kadra naukowa liczyła ok. tysiąca pracowników. Największymi uczelniami były: Akademia Medyczna, Filia UW i Politechnika Białostocka. Każda z nich kształciła ponad 2 tys. studentów.

Narodziny NZS-u w Białymstoku

W lipcu 1980 r. w województwie białostockim nie zanotowano żadnych strajków. Również sierpień przebiegał w regionie względnie spokojnie. Zawrzało dopiero pod koniec miesiąca. Natomiast podjęcie niezależnej działalności związkowej w białostockim środowisku studenckim datujemy na końcówkę września 1980 r. Utworzono wówczas pierwszy w Białymstoku Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Związku

Studentów Wydziału Humanistycznego Filii UW.

W ciągu września i października 1980 r. NZS-y powstały na niemal wszystkich wyższych uczelniach w kraju. Statut nowej organizacji studenckiej, wspierany akcjami plakatowo-informacyjnymi w celu rejestracji, został w końcu zatwierdzony przez ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki 17 lutego 1981 r.

Pochód studencki w Warszawie w celu ponownej rejestracji NZS-u, 1 marca 1989 r. Fot. Maciej D. Kossowski, zbiory IPN

swojego rozwijania się białostocki NZS zyskiwał szacunek i uznanie wśród działaczy robotniczych w zakładach, jak i u władz regionalnych. Duży wpływ na to miał udział studentów w strajku marcowym i zainicjowanie ruchu obrony więźniów politycznych w maju 1981 r.

Pod koniec listopada 1981 r. na białostockich uczelniach rozpoczęły się strajki okupacyjne zorganizowane przez Niezależne Zrzeszenie Studentów. Głównym powodem akcji protestacyjnej było wprowadzenie przez władze szeregu poprawek do społecznego projektu ustawy o szkolnictwie wyższym, ograniczających autonomię wyższych uczelni. Komitety Strajkowe białostockich uczelni zwróciły się do zakładów pracy i robotników o wsparcie i słowa otuchy, a także pomoc materialną (m.in. koce, materace, śpiwory, żywność, pieniądze, farby, pędzle, kleje, papier, matryce białkowe oraz pieniądze).

Białostocki NZS w stanie wojennym

Strajk białostockich studentów dobiegł końca 13 grudnia 1981 r. Wzięło w nim udział ponad 50 proc. studentów AMB, FUW, PB i PWST, a także spora część pracowników wyższych uczelni. Strajkujący studenci FUW opuścili budynek dydaktyczny przy ul. Mickiewicza jeszcze 12 grudnia. Zobowiązali się przekazać obiekt władzom uczelni do godz. 17 następnego dnia, tak by od poniedziałku 14 grudnia mogły odbywać się normalne zajęcia dydaktyczne.

28 kwietnia 1982 r. SB przeprowadziła dużą akcję „prewencyjnych” aresztowań w środowisku akademickim przed pochodami pierwszomajowymi. Po uzyskaniu postanowień Prokuratury Wojskowej dokonano 42 przeszukań u 40 osób. Po przeprowadzeniu przesłuchań w areszcie KWMO zatrzymano łącznie 23 osoby.

Wiadomości o wzmożonej aktywności MO i SB (w nocy z 12 na 13 grudnia) członkom Zrzeszenia przekazał student FUW – Mirosław Gołębiewski, który był świadkiem próby aresztowania ojca – Feliksa Gołębiewskiego (byłego przewodniczącego MKZ). Niektórzy członkowie NZS o wprowadzeniu stanu wojennego dowiedzieli się z zerwanych obwieszczeń tuż po północy. Rozpoczęto wówczas akcję zabezpieczania dokumentów Komitetu Strajkowego i NZS oraz sprzętu poligraficznego, transportując je do Domu Studenta.

Białostockie NZS nie zdecydowało się na wznowienie strajku okupacyjnego. Komisje Uczelniane NZS FUW i PB podjęły decyzję o kontynuacji działalności związku w czasie stanu wojennego w konspiracji oraz konieczności wsparcia NSZZ „Solidarność”. Na przełomie grudnia 1981 r. i stycznia 1982 r. działając w porozumieniu, NZS FUW i PB, przeprowadziło na terenie miasta kilka akcji ulotkowych i plakatowych.

Strajk okupacyjny na Uniwersytecie Warszawskim, 11 grudnia 1981 r. (fot. ze zbiorów IPN)

5 stycznia 1982 r. Niezależne Zrzeszenie Studentów zostało rozwiązane przez ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki. Jak tłumaczyło ministerstwo, NZS systematycznie miało naruszać Konstytucję PRL i inne przepisy prawne poprzez prowadzenie działalności wymierzonej w zasady ustrojowe kraju, sojusze, szkalowanie władzy, nawiązywanie kontaktów zagranicznych z „wrogimi Polsce Ludowej ośrodkami i organizacjami”, drukowanie i kolportowanie nielegalnych wydawnictw, broszur i czasopism o treści antysocjalistycznej i antysowieckiej, podważanie zasad szkolenia wojskowego oraz współdziałanie z nielegalnymi organizacjami, w tym z Konfederacją Polski Niepodległej.

Represje wobec środowiska studenckiego w Białymstoku

Po delegalizacji NZS-u władza nasiliła działania swojego aparatu represji. Przyczyną pierwszych aresztowań w środowisku studenckim był kolportaż „bibuły”. 30 stycznia 1982 r. ppor. KWMO Konstanty Gryc przeszukał pokój studentki II roku Instytutu Architektury PB – Agnieszki Nowak w Domu Studenta nr 4 przy ul. Zwierzynieckiej 6. Znalaziono tam, oprócz wydawnictw bezdebitowych sprzed 13 grudnia 1981 r. („Gazeta

Strajkowa”, „Wiadomości Bieżące”), „Biuletyn Informacyjny” Regionu Białystok (nr 2 z dn. 20 stycznia 1982 r.), „Biuletyn Informacyjny” Regionu Mazowsze (z dn. 14 stycznia 1982 r.), a także notatki z wytycznymi działalności KPN-u, programem szkolenia i projektowaniem podziemnej struktury Związku. W trakcie przeszukiwania Agnieszka Nowak przebywała na zajęciach. Z kolei informację, że zajmuje się ona rozpowszechnianiem nielegalnych wydawnictw, SB otrzymała od mieszkającego w akademiku konfidenta.

Po zatrzymaniu i przesłuchaniu Agnieszki Nowak nastąpiły kolejne aresztowania. 2 lutego 1982 r. wniosek o wszczęcie śledztwa postawiono również Sławomirowi Raube z Filii UW. Zarzutem był kolportaż nielegalnych wydawnictw, które miały zawierać:

„fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny lub rozruchy, a także kontynuowanie przez wymienionych działalności w rozwiązanym NZS”.

Tego dnia aresztowano też Michała Bojanowskiego z Politechniki Białostockiej.

Po częściowej zmianie zeznań przez Agnieszka Nowak śledztwo przeciw Sławomirowi Raube zostało umorzone. 9 lutego 1982 r. dokonano jednak kolejnych aresztowań. Byli to Tomasz Kleszczewski (FUW) i Ewa Dmitruk. Dwa dni później, serię aresztowań tymczasowo zakończyło zatrzymanie studenta IV roku filologii polskiej Filii UW w Białymstoku – Andrzeja Ciszewskiego.

Za złożenie kwiatów w dniu 1 maja pod siedzibą Zarządu Regionu, rektor Akademii Medycznej zawiesił w prawach studenckich Jerzego Cyglera, studenta IV roku. Troje innych studentów posądzonych o ten sam czyn zostało „zawieszonych w zawieszeniu”, czyli w przypadku „recydywy” mieli podzielić los swojego kolegi.

Wiosną 1982 r. w konspiracji studenckiej, składającej się z aktywu NZS FUW i PB, wykrystalizowały się trzy współpracujące ze sobą środowiska. Jedno skupiło się wokół kolportażu „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność”, drugie inicjowało wydawanie Studenckiego Biuletynu Wojennego (pierwszy numer ukazał się 17

kwietnia 1982 r.), z kolei trzecia grupa współpracowała bezpośrednio z grupami oporu „Solidarności” w białostockich zakładach pracy (wydawali pismo – Demokratyczny Ruch Oporu. „Informator Nieregularny”, redagowany przez Krzysztofa Bondaryka).

28 kwietnia 1982 r. SB przeprowadziła dużą akcję „prewencyjnych” aresztowań w środowisku akademickim przed pochodami pierwszomajowymi. Naczelnik Wydziału Śledczego KWMO w Białymstoku ppłk mgr A. Lebedziński poinformował w szyfrogramie Naczelnika Inspekcji Biura Śledczego MSW w Warszawie, iż po uzyskaniu postanowień Prokuratury Wojskowej, dokonano 42 przeszukań u 40 osób. Po przeprowadzeniu przesłuchań w areszcie KWMO zatrzymano łącznie 23 osoby, z czego 22 osobom zamierzano postawić zarzuty i zastosować areszt tymczasowy.

W toku śledztwa wyodrębniono 16 aresztowanych osób, które dołączono do sprawy Agnieszki Nowak, Tomasza Kleszczewskiego i Andrzeja Ciszewskiego. Pozostałych zwolniono lub wytoczono im odrębne sprawy. Studentów, jako więźniów politycznych, nie trzymano razem. Rozrzucani byli po różnych celach, siedzieli z pospolitymi przestępcami. Wśród aresztowanych członków NZZ znaleźli się: Krzysztof Bondaryk (student IV roku historii w FUW), Jacek Jan Cyrta (student III roku fizyki w FUW), Marek Dubaniewicz (brygadzysta sceny w Białostockim Teatrze Lalek), Andrzej Gontar (PB), Wojciech Gorczyński (asystent na Politechnice Białostockiej), Jan Kalisz (nauczyciel akademicki w FUW), Krzysztof Kozak (student III roku Instytutu Architektury na PB), Jarosław Mosiejewski (student IV roku filologii polskiej w FUW), Janusz Okurowski (student IV roku historii w FUW), Wojciech Pietrzak (student III roku Architektury na PB), Sławomir Prokopiuk (student III roku Wydziału Humanistycznego FUW), Zofia Samsonowicz (studentka III roku Wydziału Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej FUW), Wojciech Świerzbowski (student IV roku administracji w FUW), Tomasz Wiśniewski (nauczyciel języka polskiego, FUW), Anna Zimnoch (starsza położna w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Białymstoku) oraz Jacek Cezary Żukowski (FUW), z kolei wśród członków NSZZ „Solidarność”: Andrzej Chwalibóg (starszy asystent Instytutu Architektury na PB), Bogusław Lider (student IV roku Wydziału Pedagogiki Kulturalno-Oświatowej FUW), Oleg Łatyszonek (nauczyciel historii w Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Supraślu) i Anna Prymak (pielęgniarka w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Białymstoku).

W maju nie ustały represje wobec działaczy opozycyjnych. Po nieudanej akcji strajkowej władze aresztowały działaczy NSZZ „Solidarność” – Zenona Biendera, Cezarego Nowakowskiego i Ryszarda Szczęsnego. Za złożenie kwiatów w dniu 1 maja pod siedzibą Zarządu Regionu, rektor Akademii Medycznej zawiesił w prawach studenckich Jerzego Cyglera, studenta IV roku. Troje innych studentów posądzonych o ten sam czyn zostało „zawieszonych w zawieszeniu”, czyli w przypadku „recydywy” mieli podzielić los swojego kolegi.

3 listopada 1982 r. ruszył proces aresztowanych studentów. Rozprawy odbywały się w największej sali Klubu Garnizonowego w Białymstoku przy ul. Kawaleryjskiej. Wcześniejsze

przesłuchania prowadzili funkcjonariusze SB: por. Paweł Opaliński, ppor. Mikołaj Owerczuk, por. P. Panasiuk, ppor. Andrzej Kurek, ppor. Jerzy Szematowicz, kpt. Anatol Pietruczuk, por. Konstanty Gryc, por. Stupak.

W czerwcu 1982 r. nastąpiły kolejne aresztowania. Tym razem objęły działaczki NZS Politechniki Białostockiej. Były to Kornelia Dalecka (studentka II roku Instytutu Architektury PB) i Mariola Łupińska (studentka III roku Instytutu Architektury PB). Aresztowane dołączyły do 19 wcześniej zatrzymanych działaczy białostockiego NZS. Długotrwałe śledztwo i przetrzymywanie licznego grona aktywnych członków Zrzeszenia stanowiło poważny cios dla podziemnych struktur studenckich.

Aktywność NZS nie zanikła wówczas całkowicie. Studenci brali udział w „spacerach” ul. Lipową w porze nadawania „Dziennika Telewizyjnego” oraz spacyfikowanej przez ZOMO kilkutysięcznej manifestacji, zorganizowanej w centrum Białegostoku 31 sierpnia 1982 r., w drugą rocznicę podpisania Porozumień Sierpniowych.

Proces 21

3 listopada 1982 r. ruszył proces aresztowanych studentów. Rozprawy odbywały się w największej sali Klubu Garnizonowego w Białymstoku przy ul. Kawaleryjskiej. Wcześniejsze przesłuchania prowadzili funkcjonariusze SB: por. Paweł Opaliński, ppor. Mikołaj Owerczuk, por. P. Panasiuk, ppor. Andrzej Kurek, ppor. Jerzy Szematowicz, kpt. Anatol Pietruczuk, por. Konstanty Gryc, por. Stupak.

Jeszcze przed rozpoczęciem procesu zwolniono z aresztu i wyłączono ze sprawy z powodu złego stanu zdrowia Annę Prymak.

Nadzorował je komendant wojewódzki MO ds. SB płk Jerzy Michałkiewicz. Z kolei przed sądem oskarżał prokurator Józef Rabczewski. Natomiast po stronie obrońców znaleźli się Piotr Andrzejewski i Władysław Siła-Nowicki z Warszawy, a także białostoccy adwokaci, m.in. Jan Chojnowski, Józef Horbaczewski, Władysław Grzymała, Jerzy Korsak, Stanisław Kostka czy Lech Lebensztajn.

Jeszcze przed rozpoczęciem procesu zwolniono z aresztu i wyłączono ze sprawy z powodu złego stanu zdrowia Annę Prymak. 8 listopada 1982 r. podobna sytuacja nastąpiła w odniesieniu do Krzysztofa Bondaryka, w tym dniu areszt tymczasowy uchylono również wobec Kornelii Daleckiej. W następnych miesiącach kolejni oskarżeni zostali zwolnieni z aresztu i przed sądem wojskowym odpowiadali z wolnej stopy. Areszt przy ul. Kopernika w styczniu 1983 r., jako ostatni opuścili – Andrzej Ciszewski i Andrzej Gontar.

Transparent NZS-u na Uniwersytecie Warszawskim. Fot. Maciej D. Kossowski, zbiory IPN

Proces ciągnął się do 14 marca 1983 r. Wojskowy Sąd Garnizonowy w Białymstoku w składzie: por. Jan Malinowski (przewodniczący), por. Jerzy Rypin i por. Bazyli Zacharczuk w wydanym wyroku na 6 miesięcy pozbawienia wolności skazał Tomasza Kleszczewskiego i Janusza Okurowskiego, rok pozbawienia wolności z zawieszeniem wyroku na 3 lata otrzymali Andrzej Ciszewski, Krzysztof Kozak, Jarosław Mosiejewski i Wojciech Pietrzak, na 9 miesięcy pozbawienia wolności z zawieszeniem wykonania wyroku na 3 lata skazano Zofię Samsonowicz. Wyrok uniewinniający otrzymali Andrzej Chwalibóg, Andrzej Gontar, Wojciech Gorczyński, Bogusław Lider, Oleg Łatyszonek, Wojciech Świerziński i Tomasz Wiśniewski (wszyscy nie przyznali się do winy i w śledztwie odmówili składania zeznań). Z kolei sprawę umorzono wobec Kornelii Daleckiej, Marioli Łupińskiej, Agnieszki Nowak Sławomira Prokopiuka i Jacka Żukowskiego.

Wyrok nie usatysfakcjonował prokuratora Józefa Rabczewskiego, który złożył odwołanie do Izby Wojskowej Sądu Najwyższego. W czerwcu 1983 r. zdecydowano nawet o ponownym rozpatrzeniu sprawy. Wejściu jej na wokandę zapobiegła jednak amnestia i sprawa została umorzona.

Działalność NZS-u po procesie praktycznie zamarła. Rolę dominującej organizacji młodzieży zaczął przejmować utworzony w lutym 1982 r. Młodzieżowy Komitet Obrony Społecznej. Inicjatorami powstania MłokOS byli: Robert Tyszkiewicz i Artur Jan Szczęsny, uczniowie II LO w Białymstoku, a także Jan Budel z

Technikum Elektrycznego oraz Mirosław Małyszko, uczeń IV LO w Białymstoku.

Niezależny ruch akademicki zaczął odradzać się stopniowo w drugiej połowie lat 80. Dopiero 22 września 1989 roku NZS został ponownie zalegalizowany przez Sąd Najwyższy w Warszawie.

COFNIJ SIĘ